

OPISKELIJATUTKA OPISKELIJAN ITSEARVIOINNIN JA MONIKULTTUURISEN OHJAUKSEN JA TUKENA

Minna Hallikainen

Johdanto

Monilla aikuisilla maahanmuuttajilla on kirittävää tiedoissaan ja taidoissaan silloin, kun tavoitteena on päästä opiskelemaan tutkintoa ammatillisessa koulutuksessa. Maahanmuuttajien kohdalla opiskelijavalinnassa korostuu vaadittava suomen kielen taito. Ammatillisissa opinnoissa tarvitaan myös muita taitoja, joista oman osaamisen itsearviointi on merkittävässä roolissa opintojen aikana. Maahanmuuttajilla itsearviointi voi olla vierasta ja sen oppiminen haasteellista. Tämä voi hankaloittaa opintojen edistymistä ammatillisessa koulutuksessa vähintään yhtä paljon kuin opinnoissa tarvittavan kielen kehittyminen riittävän käsitteelliselle tasolle.

Tässä artikkelissa kuvataan Työelämätutkan pohjalta laadittua Opiskelijatutkaa, sen pilotointia ja siitä saatuja kokemuksia monikulttuurisen ohjauksen välineenä ja itsearviointitaitojen kehittymisen tukena. Opiskelijatutkaa testattiin Etelä-Savon ammattiopiston Kotomaatti-hankkeen (ESR) ammatillisissa kotoutumiskoulutuksissa vuosina 2015-2016 (Hallikainen 2017).

Kirjoittaja työskentelee Etelä-Savon ammattiopiston hanke- ja kehittämispalveluissa. Samalla hän on opiskellut opinto-ohjaajaksi Jyväskylän ammatillisessa opettajakorkeakoulussa.

Monikulttuurinen ohjaus

Yksinkertaistettuna monikulttuurista ohjausta tapahtuu silloin, kun ohjaaja ja ohjattava kohtaavat ohjaustilanteessa ja heillä on erilaiset kulttuuriset taustat. Ohjauksessa tarvitaan dialogia, kuuntelua, luottamusta, kumppanuutta ja toimijuuden vahvistamista kuten missä muussakin tahansa ohjaussuhteessa. Erilaiset kirjallisuudessa esiintyvät monikulttuurisen ohjauksen määritelmät heijastavat pitkälti ohjausta antavan tahon asemaa ja roolia ohjattavan elämäntilanteessa. Maahanmuuttajien alkuvaiheen ohjauspalvelussa voi korostua esimerkiksi ymmärrys siitä, että kotoutumisprosessissa maahanmuuttaja joutuu rakentamaan uudelleen käsityksen itsestään ja löytämään paikkansa uuden kielen, paikan ja kulttuurin keskellä (Mammon, Pihlaja, Pyyhtinen 2013, 210). Ammatillisessa oppilaitoksessa monikulttuurisella ohjauksella voidaan tarkoittaa esimerkiksi Syrjälän (2013, 248) mukaan ohjaus- ja tukitoimia, joita ammatillisessa peruskoulutuksessa voidaan antaa maahanmuuttajataustaiselle opiskelijalle normaalin opetuksen ja ohjauksen lisäksi.

Tapahtuu ohjausta sitten missä tilanteessa ja mistä näkökulmasta tahansa, ohjauksen peruseriaatteiden lisäksi monikulttuurisessa ohjauksessa korostuu ohjaajan kompetenssi. Puukari (2013, 84 – 86) on kiteyttänyt monikulttuurisen ohjauskompetenssin kokonaisuuden kolmeen pääkategoriaan. Nämä ovat 1. Monikulttuurinen tietoisuus, jolloin ohjaaja on tietoinen omista oletuksistaan, arvoistaan ja ennakkoluuloistaan; 2. Kulttuurierojen tuntemus, jolloin ohjaaja ymmärtää kulttuurisesti erilaisen ohjattavan maailmankatsomusta; 3. Monikulttuuriset ohjauskäytänteet, jolloin ohjaaja osaa kehittää sopivia toimintakeinoja ohjaustilanteisiin. Ohjauskompetensseihin vaikuttavat läpileikkaavasti ohjaajan uskomukset ja asenteet, tiedot sekä taidot.

Monikulttuurisen ohjauksen kompetenssi voi kasvaa ja kehittyä vain kokemuksen ja reflektoinnin kautta, eikä siinä voi tulla koskaan valmiiksi. Esimerkiksi monikulttuurinen tietoisuus vaatii jatkuvaa työskentelyä itsensä kanssa. Kulttuurisella herkkyydellä tarkoitetaan ohjaajan taitoa tunnistaa eri kulttuurien erityispiirteitä, mutta myös reflektoida omaa kulttuuria ja sen vaikutusta omaan käyttäytymiseen. Edellytys tälle on, että ohjaaja tiedostaa omat arvot, asenteet ja stereotypiat. (Juujärvi, Myyry, Pessa 2007, 267). Kulttuuritietoinen ohjaaja työstää näitä jatkuvasti eikä anna niiden vaikuttaa ohjattavan kohtaamisessa.

Laadun arviointia Tutka-menetelmällä

Tutka pyyhkii valollaan ympäri hämärää horisonttia, ja se paljastaa havainnoijalle kattavasti mahdolliset ympärillä olevat esteet ja karikot. Tutka-menetelmän arviointilogiikka on samanlainen. Sen avulla pyritään tarkastelemaan asioita ja ilmiöitä 360-asteen näkökulmista, jolloin saadaan aikaan kattava ja moninäkökulmainen kuva holistisesti ja systemaattisesti. Tutka-logiikka on laadullista ja subjektiivista arviointia, jota käytetään kaikenlaisten organisaatioiden johtamisen, arvioinnin ja kehittämisen välineenä. Organisaatio voi Tutkan avulla arvioida nykytilannettaan, seurata kehittymistään, löytää tarvittavia kehittämiskohteita ja parantaa toimintaansa. Tästä tutuin esimerkki on EFQM (European Foundation for Quality Management) eli Euroopan laatupalkintomalli. (Lyytikäinen 2013).

Tutka-menetelmää voidaan käyttää myös muunlaisessa arvioinnissa. Esimerkiksi Avoin ammattiopisto-hankkeessa (ESR 2011–2014) arvioitiin hankkeen tavoitteiden saavuttamista Tutkan avulla. Arvioitiin osallistuneet avainhenkilöt pohtivat mm. toimijoiden yhteistoimintatapojen ja yhteisen toimintapolitiikan kehittymistä, oppijälähtöisten menetelmien oppimista ja käyttöönottoa

sekä johtamisen ja strategioiden antamaa tukea hankkeen tavoitteiden mukaiselle kehittämiselle. Arviointi oli monitasoista, yhteistoiminnallista ja kattavaa. Tutka toimi kehittävän arvioinnin ja yhteisen oppimisen välineenä. (Hyttinen–Lilja & Heinikainen, 79–83).

Työhallinnossa Tutka käännettiin asiakkaan ohjaamisen välineeksi. TE-palveluissa ohjaustyön haasteiksi on nähty mm. se, että ohjauksen prosessi dokumentoituu heikosti työntekijälle ja asiakkaalle, ja siitä saadaan esille vain ”kovia tuloksia” kuten ”mennyt työhön” tai ”mennyt koulutukseen”. Asiakkaan elämän kokonaistilanne ja prosessointi ei dokumentoidu, ja tilannearvio asiakkaasta saattaa perustua pitkälti virkailijan havainnointiin. Tältä pohjalta Spangar, Arnkil, Keskinen ym. kehittivät v. 2013 Työ- ja elinkeinoministeriön toimeksiannosta Työelämätutkan TE-toimistojen ohjauspalvelujen seuranta- ja arviointimenetelmäksi.

Työelämätutka on visuaalinen ohjauksen väline, joka auttaa asiakasta arvioimaan työllistymisen edellytyksiään kokonaisvaltaisesti useasta eri suunnasta. Asiakas pohtii valmiuksiaan pisteyttämällä vastauksiaan akselilla 1–5. (1=”Ei lainkaan näin”, tässä suhteessa olen vasta alussa; 5=”Näin on”, olen täysin samaa mieltä). Kysymyksiä on yhteensä kahdeksan, tässä muutama esimerkki: ”Tavoitteeni ja vaihtoehtoni ovat selvät”, ”Käytän aktiivisesti erilaisia hakutapoja työhön ja koulutukseen” tai ”Osaamiseni on työelämään riittävä”. Työväline löytyy verkosta TE-palvelujen Oma asiointi-sivulta. Asiakkaan etukäteen tekemä arviointi käydään läpi yhdessä TE-palvelujen työntekijän kanssa osana työllistymissuunnitelmaa. Ohjaajan tehtäväksi jää esittää tarkentavia kysymyksiä ja tukea asiakasta löytämään ratkaisuja esille nousseisiin haasteisiin. Työelämätutka saa aikaan mm. asiakkaan aktivoitumista, lisää tietoisuutta palvelutarpeista ja selkeyttää realistisen suunnitelman laatimisessa. Menetelmän hyötyjä ovat myös asiakkaan äänen näkyväksi tekeminen sekä ohjausprosessin etenemisen seuraaminen. Työelämätutkasta voi lukea lisää TEM:n julkaisusta 32/2013 Ohjauksen liike näkyviin – Tutka ja TE-toimistojen ohjauspalvelut. (Spangar ym. 2013)

Opiskelijatutka ja sen toteuttaminen

Kotomaatti-koulutuksissa testattiin Tutka-menetelmää maahanmuuttajien ohjauksen välineenä ja itsearviointin tukena koulutuksen aikana. Tavoitteena oli tukea kulttuuritietoisen ohjauksen keinoin opiskelijan prosessointia omista valmiuksistaan suhteessa ammatillisen koulutuksen ja työelämän vaatimuksiin, sekä tarjota väline itsearviointitaitojen harjoittelulle. Muokkasimme Työelämätutkasta oman version eli Opiskelijatutkan. Hyödynsimme Työelämätutkasta tehtyä

raporttia (Spangar ym. 2013) ja saimme alkuvaiheessa opastusta Anita Keskiseltä Aksession ohjaus- ja valmennuspalveluista.

Opiskelijatutkassa opiskelijat arvioivat itseään kahdeksan eri ulottuvuuden kautta. Nämä olivat seuraavat:

1. Minulla on selvät tavoitteet
2. Minä luotan mahdollisuuksiini
3. Minulla on riittävä kielitaito
4. Minun osaamiseni riittää opiskeluun ja työntekemiseen
5. Minun työkykyni ja voimavarani ovat riittävät opiskeluun ja työelämään
6. Minun työnhakutaidot ja verkosto ovat kunnossa
7. Saan tukea minulle läheisiltä ihmisiltä
8. Opiskeluun ja työssäkäyntiin liittyvät aineelliset tekijät (esim. kulkuväline, tietokone, kännykkä) ovat kunnossa

Arviointia tehtiin seuraavalla asteikolla:

0 = ei ollenkaan

1 = hyvin vähän

2 = joskus

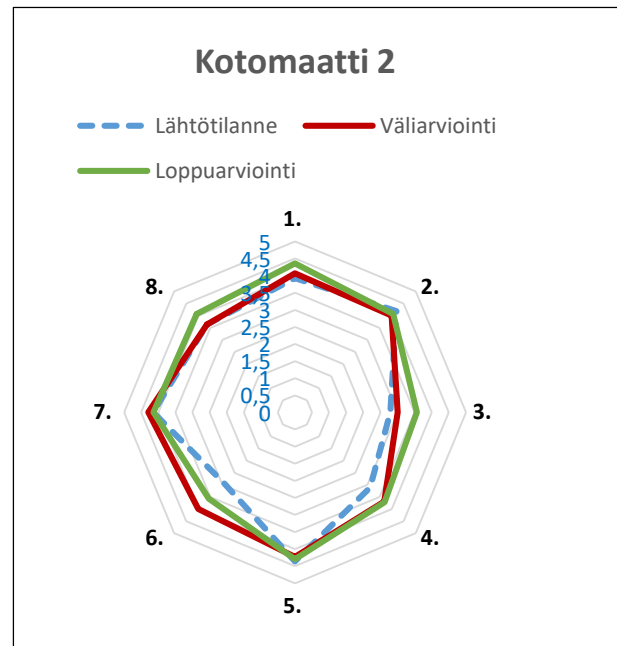
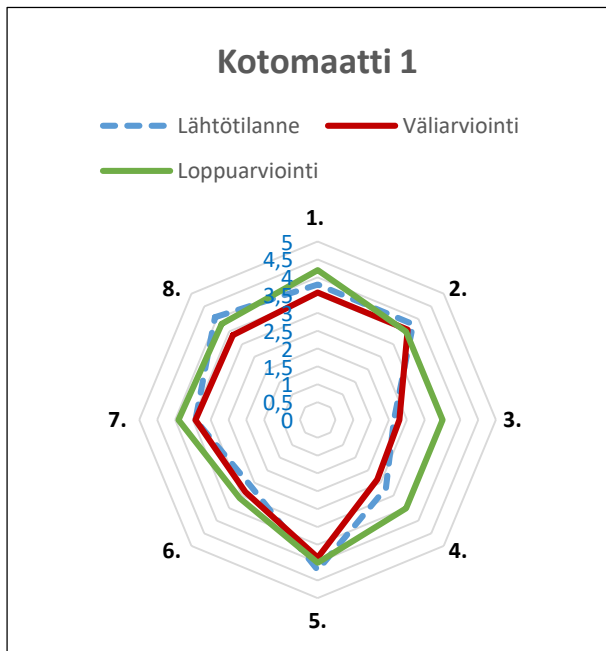
3 = aika hyvin

4 = hyvin

5 = erittäin hyvin

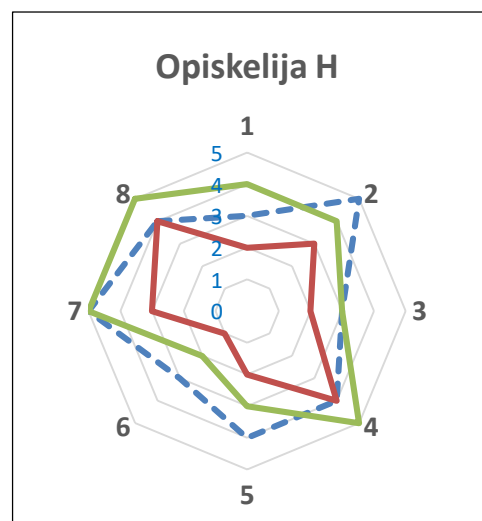
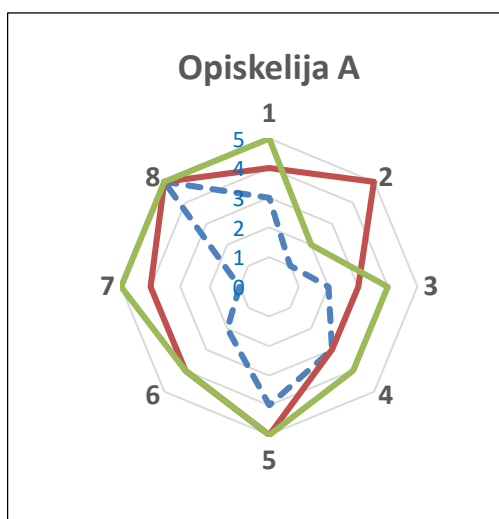
Opiskelijat vastasivat kyselyyn kolme kertaa: koulutuksen alussa, puolessa välissä ja lopussa. Kysymykset käytiin ensin ryhmässä läpi, ja jokainen opiskelija antoi henkilökohtaiset vastaukset perusteluineen Webropol-kyselyn kautta. Henkilökohtaiset ohjauskeskustelut käytiin seuraavalla viikolla. Sitä ennen olimme työstäneet jokaiselle visuaalisen kuvan Opiskelijatutkasta. Ohjauskeskustelun aikana käytiin läpi jokainen ulottuvuus ja keskustelua laajennettiin tarpeen mukaan esille nousseisiin asioihin. Ohjauksessa pyrittiin toteuttamaan kulttuuritietoista ohjausta.

Opiskelijatutka osoittautui hyödylliseksi ohjauksen välineeksi, joka toi näkyväksi opiskelijan prosessoinnin ja edistymisen koulutuksen aikana. Kahden eri ryhmän (Kotomaatti 1 ja 2) itsearviointien keskiarvot ovat hyvin samansuuntaiset.

Visuaaliset Tutkat toivat näkyväksi sen, miten opiskelijat prosessoivat koulutuksen aikana omaa polkuansa kohti ammatillista koulutusta ja työelämää. Kahden pilottiryhmän yhteenvedoista voidaan todeta, että koulutuksen aikana opiskelijoiden tavoitteet selkiytyivät ja luottamus omiin mahdollisuuksiin realisoitui, mutta säilyi hyvänä. Kielitaito ja ammatillisissa opinnoissa ja työelämässä tarvittava osaaminen kehittyivät. Työnhakutaidot ja verkostot kasvoivat lähtötasoon nähden hiukan paremmin Kotomaatti 2-ryhmällä. Opiskelijat kokivat saavansa tukea läheisiltä ihmisiltään. Erilaiset opiskeluun ja työssäkäyntiin liittyvät aineelliset tekijät olivat kunnossa. Koulutuksen aikana kertynyt tieto opiskelijoiden ajatuksista ja prosesseista auttoi ryhmätasolla opettajia suuntaamaan opetusta ja kehittämään pedagogiikkaa tarvetta vastaavaksi.

Kummankin pilottiryhmän sisällä oli myös isoja vaihteluja opiskelijoiden yksilöllisissä prosesseissa. Seuraavassa näistä kaksi esimerkkiä:

Opiskelijat A ja H olivat koulutuksen alussa itsearviointiensa perusteella erilaisissa lähtötilanteissa (sininen katkoviiva). Opiskelijat A ja H arvioivat molemmat tulevaisuuden tavoitteensa koulutuksen ja työllistymisen suhteen olevan aika hyvin selvillä. Opiskelija A:n luottamus itseensä ja mahdollisuuksiinsa oli kuitenkin vähäinen ja hän koki kielitaitonsa heikoksi. Opiskelija H luotti itseensä erittäin hyvin. Molemmat kokivat työkykynsä hyväksi ja aineelliset tekijät eivät aiheuttaneet haasteita opiskelulle. Koulutuksen puolessa välissä (punainen viiva) opiskelija A:n luottamus omiin mahdollisuuksiin oli kasvanut lähes ylioptimistiseksi. Opiskelija H:n kohdalla oli tapahtunut päinvastoin, hänen alussa ehkä yliarvoidut omat valmiudet olivat kokeneet realisoivia kolauksia koulutuksen aikana ja luottamus itseen oli vähentynyt. Jos koulutus olisi päättynyt tässä vaiheessa, opiskelijoiden jatkopolut olisivat voineet olla hyvin toisenlaisia, kuin mitkä ne olivat koulutuksen päättyessä. Koulutuksen päättyessä (vihreä viiva) molempien opiskelijoiden kohdalla oli Tutkan itsearvioinnin pohjalta havaittavissa realistista selkiytymistä omista tavoitteista ja valmiuksista suhteessa koulutuksen alkuun. Opiskelija A:n tavoite oli selkeytynyt ja luottamus omin mahdollisuuksiin oli varovaisen toiveikas. Opiskelija H oli joutunut miettimään tavoitteensa uusiksi, mutta hänellä oli hyvä luottamus itseensä. Molemmat opiskelijat aloittivat ammatilliset opinnot Kotomaatti-koulutuksen jälkeen ja ovat menestyneet opinnoissaan hyvin.

Johtopäätökset

Opiskelijatutka vahvisti opettajien ymmärrystä siitä, miten koulutuksen tietopuolisen opetuksen lisäksi on tärkeää ohjauksen avulla tukea opiskelijaa prosessoimaan ajatuksiaan ja käsityksiään omista tavoitteistaan sekä itsestään oppijana ja aktiivisena toimijana suhteessa erilaisiin muuttujiin (Opiskelijatutkan ulottuvuudet 1-8). Menetelmä lisäsi opettajien monikulttuurista tietoisuutta ja kulttuurierojen tuntemusta sekä osoittautui mielenkiintoiseksi uudeksi ohjauskäytänteeksi.

Opiskelijat antoivat myönteistä palautetta Opiskelijatutkan käyttämisestä. Moni koki sen olevan hyödyllinen väline havainnoida järjestelmällisesti oman ajattelun kulkua ja kehittymistä. Säännöllinen itsearviointi sanoitti opiskelijalle niitä tuntemuksia, joita hän kävi läpi koulutuksen aikana. Opettajille se antoi työkalun, jonka avulla päästiin loogisesti mutta ymmärtävästi kiinni kunkin opiskelijan maailmaan. Opiskelijatutkan ”pyyhkäisy” 360 asteen itsearviointimallilla auttoi opettajaa havaitsemaan heikkojakin signaaleja, jotka olivat merkityksellisiä opintojen etenemisen suhteen, mutta jotka muuten olisivat voineet jäädä kuulematta. Henkilökohtaisessa ohjauksessa saatiin yhdessä opiskelijan kanssa kiinni sekä opiskelun haasteista että opiskelijan vahvuuksista. Jokaisen opiskelijan kohdalla pystyttiin paremmin tunnistamaan ja tukemaan niitä asioita, joissa hän

koki olevansa heikoilla. Monikulttuurisen ohjauksen välineenä Opiskelijatutka antoi opettajalle ymmärrystä ja välineen tukea opiskelijan voimaantumista ja minäpystyvyyden kehittymistä. Menetelmä oli työläs erityisesti alussa, mutta siitä saatu hyöty jäi selvästi plussan puolelle.

LÄHTEET

- Hallikainen, M. KOTOMAATTI – Ammatillinen kotoutumiskoulutus. Koulutuksen rakenne ja sisältö. 2017. Etelä-Savon ammattiopisto, hankepalvelut.
http://www.esedu.fi/download/20328_Kotomaattikoulutuksen_malli_rakenne_ja_sisallot_180_pv_.pdf
- Hyttinen-Lilja, M., Heinikainen, M. Joka itseensä uskoo, hän taitonsa tuplaa – Ohjauksen ja tuen merkitys koulutuspolun avaamisessa. Etelä-Savon Avoin ammattiopisto ja OpinOvi-hankkeiden kehittämistyön kuvauksia. JULKAISUJA 1. 2014. Avoin Ammattiopisto Etelä-Savo, OpinOvi Etelä-Savo- Grano Oy Mikkeli. http://issuu.com/mainostoimistogroteski/docs/julkaisuja_1
- Juujärvi, S., Myyry, L., Pessa, K. Eettinen herkkyyks ammatillisessa toiminnassa. 2007. Helsinki: Tammi.
- Lyytikäinen, M. EFQM laatupalkintomalli. Innokylä. 2013. Viitattu 11.10.2017.
<https://www.innokyla.fi/web/malli257588>
- Mammon, R., Pihlaja, L., Pyyhtinen, A. Maahanmuuttajien ohjausta kehittämässä – kokemuksia Palapeli2- projektista. Teoksessa Korhonen V. ja Puukari S. (toim.) Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. 2013. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Puukari, S. Monikulttuurinen ohjaus teoreettisena suuntauksena. Teoksessa Korhonen V. ja Puukari S. (toim.) Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. 2013. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Spangar, T., Arnkil, R., Keskinen, A., Vanhalakka-Ruoho, M., Heikkilä, H., Pitkänen, S. Ohjauksen liike näkyviin – Tutka ja TE-toimistojen ohjauspalvelut. Seurannan ja arvioinnin prototyypit. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 32/2013. Viitattu 11.10.2017.
<https://tem.fi/documents/1410877/2864661/Ohjauksen+liike+n%C3%A4kyviin+-+Tutka+ja+TE-toimistojen+ohjauspalvelut+21112013.pdf>
- Syrjälä, E. Monikulttuurinen ohjaus ammatillisessa oppilaitoksessa. Teoksessa Korhonen V. ja Puukari S. (toim.) Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. 2013. Jyväskylä: PS-Kustannus.